

Н.Б. Боровик, ст. гр. ПМ-09-Г1
Науковий керівник: О.І. Бондарчук,
 д.психол.н., професор Інституту
 менеджменту та психології ДВНЗ
 «УМО» НАПН України

СІМ'Я ЯК ЧИННИК СТАНОВЛЕННЯ ЕТНІЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Анотація. У статті обґрунтовано актуальність дослідження впливу сім'ї на становлення етнічної ідентичності студентської молоді. Висвітлено зміст і показники етнічної ідентичності. Простежено тісний зв'язок сімейних традицій з родинним корінням та етнічною ідентичністю.

Ключові слова: етнічна ідентичність, студентська молодь, сім'я

Аннотация. В статье обоснована актуальность исследования влияния семьи на становление этнической идентичности студенческой молодежи. Освещены содержание и показатели этнической идентичности. Прослежена тесная связь семейных традиций с семейными корнями и этнической идентичностью.

Ключевые слова: этническая идентичность, студенты, семья

The topicality investigation of influence the family on growth ethnic identity students is analyzed in the article. The contents and indicators ethnic identity are light up. Also there is a demonstration of a close connection of the family traditions with ethnic identity.

Keywords: ethnic identity, students, family

*Спогади про минуле – творчий акт
осмислювання й перетворення.*

М. Бердяєв

Постановка проблеми. Психологічна наука на сучасному етапі розвитку все частіше враховує етнопсихологічні особливості, намагається дослідити чинники становлення етнічної ідентичності людини, формування її життєвих орієнтацій. Осмислення власної ідентичності завжди було однією з основних проблем, що постають перед людиною. В сучасних умовах, коли руйнуються стереотипи, норми і зразки поведінки, що слугували основою для самовизначення особистості, проблема етнічної ідентичності – образа “Я”- стає найбільш актуальною. Сьогодні самовизначення індивіда є вища цінність. І, здається, так було завжди. Згадаймо трагедію Софокла[9] “Цар Едіп”. Її центральною темою є проблема ідентичності. Едіп став царем,

одружившись з царицею-вдовою Йокастою і мав від неї четверо дітей.

Згодом, збагнувши, що вона його матір, Йокаста вішається, а Едип вигукує:

Хай вибухне, чим хоче. Знать повинен я,
Відкіль мій рід, хоч би й який нікчемний він.
Це їй – з жіночим марнолюбством – соромно,
Що, мабуть, я низького був походження.
Я – Долі син, що благом обдаровує,
Й мене нічим не можна понеславити.
Такий мій рід, і вже не буду іншим я,
Та знати мушу про своє походження.

Міф про Едіпа яскраво висвітлює проблему ідентичності. Він показує, яким чином “Я” складається з розмаїтих ідентичностей та ролей – родинної, територіальної, класової, релігійної, етнічної та родової. Він показує також, як кожна з цих ідентичностей спирається на соціальний поділ, який можна змінити, а то й скасувати. Розкриття таємниці Едіпового народження переконує, що до нашого матеріального світу підступає інший невідомий світ, відсторонює його соціальні категорії і руйнує знайомі всім ідентичності.

Найочевиднішою і найголовнішою з категорій і ролей, з яких складається кожне “Я”, є категорія роду. Ця категорія якщо й не незмінна, то загально поширена й переконлива. Класифікація за родом стає основою інших відмінностей і підпорядкувань. Родове розмежування, родинне й географічне поділення класово та етнічно фрагментоване, мусить бути пов’язане з іншими, згуртованішими ідентичностями, щоб мати спроможність надихати колективну свідомість і спонукати до колективних дій. Згідно з К. Юнгом [15], виділяються специфічні схильності щодо розуміння певних речей як прояви колективного несвідомого (надіндивідуального, надсвідомого у вигляді формул архетипів, що засвоєні через механізми ідентифікації й прямого наслідування етносом стереотипів поведінки без їх усвідомлення й контролю над ними) і водночас – неусвідомлювані мотиви, змістові установки, спонукання до дії, забування,

сни, схильність як прояви індивідуального несвідомого (нереалізовані потяги, афективні комплекси тощо). Отже, маємо певним чином обумовлений набір узвичаєнь, вірувань, переживань, вдачі, розумових і почуттєвих проявів, відповідний образ дій як спосіб відображення етносом дійсності.

Підходи до розуміння механізму етносу, структури та особливостей його функціонування найбільш обґрунтовано визначив Л.М.Гумільов у теорії етногенезу. Основним розумінням в цій теорії є поняття етносу – стійкого колективу людей, що склався і який існує як енергетична система і протиставляє себе всім іншим аналогічним колективам, “...саме в межах етносів, що контактують один з одним, твориться історія, тому що кожен історичний факт є надбання життя конкретного народу. Етноси, які існують у просторі і часі, і є діючі особи в театрі історії”[3].

В етносі, який знаходиться у динамічному стані, стереотип поведінки змінюється, хоча спадкоємність етнічної традиції зберігається. Тому молоде покоління не подібне попередньому, і в етносі виникає проблема “батьків і дітей”. В етносі ж, що знаходиться в статичному стані – гомеостазі, нове покоління відтворює життєвий цикл попереднього, тобто стереотип поведінки не змінюється. В стані гомеостазу реліктовий етнос може знаходитися необмежено довго. Однак релікт володіє низькою резистентністю – здатністю опиратися зовнішнім впливам. Тому він легко може стати жертвою агресії, геноциду, стихійного лиха або може бути асимільований іншими етносами.

Дослідження ментальних особливостей етносів і окремих станів набуває особливого значення в умовах перехідного періоду, коли суспільство сходиться з доволі накатаних рейок розвитку і починає презентувати себе в новій якості чи продовжує пошук свого шляху. На змалювання цього пригадаємо Гоббса: “Щоб пізнати якості держави, треба попередньо вивчити нахили, афекти, вдачу людей”[2]. Прояви ментального порядку в перехідну добу загострюють особливості поведінки, що притаманні народу й виявляються у найважчі часи. Актуальності набуває проблема національного

відродження, відновлення ідеї національної самобутності, неповторності, підвищення рівня етнічної самоідентифікації.

І де ж, як не в сім'ї – низовій ланці суспільної організації, що складається з окремих неповторних “Я” – насамперед і найяскравіше проявляються всі етнопсихологічні риси народу. Особливо значущим є дослідження впливу сім'ї на становлення етнічної ідентичності дитини, який, на наш погляд, позначається не лише на її особистісному розвитку, але й на успішності реалізації в сіх сферах життя, в тому числі, у період професійної підготовки. У зв'язку з цим *метою статті* є висвітлення доцільності дослідження ролі сім'ї у становленні етнічної ідентичності студентської молоді.

Виклад основного матеріалу

Засновники “психології народів” німецькі вчені М. Лацарус і Г. Штейнталь [4] взяли за основу “дух народу”, як певну таємничу субстанцію, яка залишається незмінною за різних обставин і забезпечує єдність національного характеру попри всі індивідуальні відмінності. Зміст “народного духу”, на їх думку, можна розкрити шляхом порівняльного вивчення мови, міфології, моралі, культури. Ці ідеї розвинув у своєму труді “Психологія народів” Вільгельм Вундт. У цій унікальній праці закріплюється право на існування національної психології, як продовження і поглиблення індивідуальної психології. В. Вундт вважає, що “в різних формах духовного спілкування, а особливо у розвиткові мови, міфу та звичаїв, ми натрапляємо на такі види духовного зв'язку і взаємодії, які, хоча й різняться в дуже суттєвих аспектах від зв'язку утворень в індивідуальній свідомості, проте мають не меншу, ніж ця остання, реальність” [1].

У цьому зв'язку згадаймо, що етнопсихологія включає особливості психічного складу й поведінки людей, що визначаються їхньою національною належністю або етнічною спільністю, а також традиціями, які формувалися історично, вивчає етнічні особливості психіки людей, їхнє національне буття, національний характер, етнічні особливості психофізіології, когнітивних процесів, пам'яті, емоцій, виховання,

особливості соціалізації особистості, екологічну, землеробську та промислово-технічну культуру, віру, політику, соціо-психологічну систему державотворення й міжнародних форм спілкування.

У характері мислення народу, в способі його дій, психологічних особливостях, світобаченні та поведінкових реакціях, у культурі й віруваннях, традиціях і звичках людей проявляється ментальність. Можна визначити менталітет як єдність свідомості, інтелекту та розуму. Ментальність – це не філософська, наукова чи естетична система, а той рівень суспільної свідомості, на якому думка не відділена від емоцій, від латентних звичок і прийомів свідомості. Загальний характер світосприйняття, стиль життя, мова культури властива певній людській спільноті і не залежать від соціальних груп чи індивідів. Вони начебто “задані” їм.

Таким чином, культура суспільства утворює деяку невидиму сферу, за межі якої люди не можуть вийти. Вони не усвідомлюють і не відчують цих обмежень, оскільки перебувають “всередині” даної ментальної та культурної сфери. Суб’єктивно вони відчують себе вільними, “об’єктивно” ж вони їй підкорені. Ментальність всюдисуща, вона пронизує все людське життя. Ментальність існує на всіх рівнях свідомості та поведінки людей.

Етнічна ідентичність зумовлена усвідомленням людьми своєї єдності, що зароджується в сім’ї, спільності походження, історичної долі, культури, комплексом стереотипів свідомості і поведінки, традиціями, інтересами, простором – ці ідентичності є окремими, проте взаємопов’язаними феноменами.

Для подальшого аналізу проблеми цікавим уявляється дослідження норвезького вченого Ф. Барта щодо етнічних груп і кордони між ними, а також соціальної організації культурних відмінностей, де подається аналіз етнічної ідентичності та культурних відмінностей [17]. Ф. Барт досліджує етнічну ідентичність в тісному зв’язку з етнічними кордонами. Дослідник розглядає культурну єдність етнічної групи як її когнітивний зміст. Так, етнічна ідентичність, має своїм змістом мову, культуру, національності батьків, історичне минуле, територію.

О. Леонтьєв зазначав, що «проблема сприйняття повинна залишатись як проблема побудови в свідомості індивіда багатомірного образу світу, образу реальності» [6]. Учений підкреслював важливість того, «...як предметний і людський світ відбивається в свідомості людини даної історичної епохи і даного конкретного етносу, які ті елементи суспільно-історичного досвіду даного народу, що інтерналізуються (інтеріорізуються) кожною окремою людиною та утворюють „картину світу“, специфічну для певного етапу соціально-історичного розвитку і водночас для певного етносу. З психологічної точки зору – це система значень, що засвоюється людиною і складає базис її свідомості» [6; с. 254]. Далі О. Леонтьєв підкреслює, що історико-етнічна обумовленість психіки людини проявляється на трьох рівнях: окремих психічних властивостей і функцій (або їх системи, ансамблю); соціального індивіда, тобто системи засвоєних індивідом соціальних значень; особистості, тобто системи особистісно-сміслових утворень як рушійної сили „соціальних дій” [6].

Отже можна говорити про *когнітивну складову етнічної ідентичності*, що містить теоретичний рівень знань, які охоплюють все те, що складає національну культури та історії народу, усвідомлення особистістю себе як його представника.

Характеризуючи етнічну ідентичність, слід указати на етнічні стереотипи на рівні етнічної свідомості певного етносу, що представлені у вигляді систем соціальних значень. Ці системи формуються протягом соціально-історичного розвитку даного етносу та об'єктивуються в звичаях, нормах поведінки тощо. Отже, можна говорити про *поведінкову складову етнічної ідентичності*, коли людина своїм життям сприяє процвітанню та піднесенню власного народу. У зв'язку з цим слід зазначити, що багато людей українського походження стали видатними на терені іншої, особливо російської культури: М. Гоголь, А. Чехов, С. Корольов. та ін.

На жаль на даний момент у якості зразків поведінки часто виступають люди, далекі від духовної спадщини нашого народу. А чи знаємо ми тих людей, які у нашому вітчизняному бізнесі не лише досягли значних успіхів, а

й прославили себе гуманітарними турботами? Одразу згадати можна хіба що родину Терещенків. Важко перерахувати просвітницькі заклади, які повністю були створені на кошти передусім Миколи Артемовича, або постійно підтримувалися його пожертвами та жертвами його нащадків. Це дитячі будинки та безкоштовні лікарні, народні училища, Київська перша гімназія, комерційні училища та народні аудиторії, Київський музей старожитностей і мистецтва, Київський політехнічний інститут тощо.

Суспільний розвиток стверджує очевидну істину: блага цивілізації, наше існування та процвітання значною мірою залежать від нашого бажання нести тягар традицій. Нація, за плечима якої немає ні значних традицій, ні високої зрілості, ні всебічного досвіду, а також політичної та державної мудрості, в основному перебільшує свої здібності й можливості в історичному поступі. Відомо, що після глухих, скрутних часів настає прозріння, народ здійснюється, розкриваються його мудрість і сила.

Загальновизнано, що одним з найважливіших етапів становлення фахівця є етап професійного навчання у ВНЗ. Адже саме студентський вік є сензитивним для виявлення й розвитку професійного потенціалу, становлення професійної самосвідомості. ВНЗ як соціальний інститут покликаний готувати своїх випускників до майбутнього соціально-професійного життя.

Становлення фахівця у процесі навчання у ВНЗ, як зазначає В.В. Рибалка, обов'язково передбачає розвиток: а) аксіологічної спрямованості і професійної свідомості; б) соціального і професійного інтелекту; в) емоційно-вольової сфери; г) позитивного ставлення до світу й до себе; д) самостійності, автономності і впевненості в собі; е) професійно важливих якостей і компетентності тощо [11].

Слід зазначити, що характерними ознаками студентської молоді є відкритість до змін, філософське й творче ставлення до життя, пошук його сенсу й прийняття відповідальності за його здійснення та самовираження в ньому, розвиток професійно важливих якостей тощо. У зв'язку з цим постає

питання, які ж риси своєї етнічності перенесуть і втілять в своїй власній родині і, загалом, у житті молоді люди? Чи позначиться це на успішності їх самореалізації не лише в сім'ї але й у професійному житті? Якими ж є складові їхньої етнічної ідентичності?

Загалом, аналіз *моделі етнічної ідентичності*, який існує в науковій літературі, дозволяє зробити висновок, що цей феномен, включаючи в себе національну самосвідомість, національну самоідентифікацію, картину світу, ціннісні орієнтації, національні почуття, інтереси тощо, має три складові:

- *когнітивний компонент* (теоретичний рівень знань, які охоплюють все те, що складає національну культуру та історію народу);
- *емоційно-ціннісний компонент* (емоційно-чуттєва сфера етнічної ідентичності, яка має безпосередній зв'язок з усвідомленням особистістю своєї національної самобутності, свого національного психотипу, ставленням особистості до культурної спадщини свого народу, його образу життя, ціннісних орієнтацій тощо);
- *поведінковий компонент* (психологічна готовність особистості до реалізації своїх функцій як представника нації, що передбачає дотримання етносоціальних та етнокультурних норм і потреб суспільства, готовність до самореалізації у сфері національної культури тощо).

Щодо студентської молоді слід зазначити, що ці складові етнічної ідентичності наповнюються своїм, специфічним змістом в силу особливостей її розвитку на етапі професійного становлення у процесі навчання у ВНЗ.

На наш погляд, науковці в своїх доробках мають шукати оптимальний шлях об'єднання суспільства, розвитку національних традицій та їх запровадження в систему культурно-освітньої політики держави.

Сім'я є тим осередком, де починається усвідомлення етнічної ідентичності людини, яка являє собою ототожнення себе з етнічною спільнотою. Етнічна ідентичність є успадкованою і задовольняє глибинні природні людські потреби і є лише однією із багатьох ідентичностей, притаманних людині.

Аналіз зарубіжної наукової літератури з даної проблематики засвідчує особливу увагу до неї таких учених, як Х.Арендт, П.Бергер, У.Бімен, М.Вейнер, Х.Лінц, І.Прізіл, Е.Сміт, В.Хесле. Серед наукових студій посттоталітарних країн слід виділити роботи таких російських учених, як Н.Алексахіна, А.Андрєєв, І.Брудний, М.Урнов, В.Ядов. Слід відзначити узагальнюючі праці таких українських дослідників, як О.Антонюк, В.Барков, М.Вівчарик, В.Кремень, О.Майборода.

Попри розробку окремих аспектів теорії етносу, етнічної та національної свідомості й ідентичності, сім'я як чинник становлення етнічної ідентичності не дістали всебічного і ґрунтового теоретичного осмислення.

Хоча інститут сім'ї сильно змінився, однак основні її базові функції залишилися. Модель функціонування сім'ї за С. Мак-Мастером [10] визначає шість основних компонентів, необхідних для успішного її існування: рішення проблем: 1) здатність сім'ї вирішувати проблеми, що виникли допомагає зберегти її функціонування; 2) обмін інформацією – ясний і прямий обмін інформацією в сім'ї дозволяє підготуватися до майбутніх подій; 3) ролі – для кожного члена сім'ї характерний певний варіант поведінки і обов'язків; 4) емоційна чутливість – всі члени родини здатні до різноманітних емоційних проявів по відношенню один до одного; 5) контроль за поведінкою – в кожній родині існують свої власні правила і стандарти поведінки; 6) функціональність сім'ї в цілому – здатність сім'ї до вирішення щоденних проблем з урахуванням попередніх п'яти параметрів.

Власне і публічне “Я” формується саме тут. Як і питання, що стосуються імені, походження і віросповідання, і направлені на встановлення соціальної ідентичності. За останні 20 років, завдяки різкому збільшенню кількості розлучень діти привчаються сприймати два набори батьків,

напівкровних братів і сестер і проводити вихідні дні по черзі з одним із батьків. Чи відчують молоді люди зв'язок зі своїм корінням? Чи хочуть, чи здатні побудувати сім'ю взагалі? Яку рису своєї етнічності перенесуть і втілять в своїй власній родині? Чи позначиться це на успішності їх самореалізації не лише в сім'ї але й у професійному житті?

І. Франко в своїх дослідженнях зазначав, що “нація, як етнографічно окрема спільнота людей, згуртовується усвідомленням своєї єдності, бажанням берегти й збагачувати власну духовну і інтелектуальну культуру, прагнення й надалі не втрачати самотності, хоча й розвиватися в загальнолюдському річищі земної цивілізації”[13]. Як ці слова точно підходять для уявлення прагнень мінімального соціального об'єднання – сім'ї. Єдиною універсальною характеристикою різних типів сімей, у тому числі сучасних нетрадиційних або альтернативних, є взаємодопомога, що, по суті, забезпечує соціальне співіснування людей. Сім'я – це жива структура, яка втілена в кожному з нас.

Тому актуальність дослідження особливостей сім'ї як чинника становлення етнічної ідентичності студентської молоді визначає саме життя.

Висновки

Етнічна ідентичність особистості загалом і студентської молоді, зокрема,— це відчуття належності до певної етнічної спільноти, однаковості з іншими її членами внаслідок спільності історичної пам'яті, спогадів про єдиних предків та емоціональних зв'язків з батьківщиною, а також спільності основних компонентів культури, що звичайно виявляється у солідарності з членами цієї спільноти. Етнічна ідентичність особистості являє собою сукупність суспільних відносин, які об'єднують особу як носія етнічних ознак із її етнічним середовищем.

Модель етнічної ідентичності включає: на когнітивному рівні – знання про свій народ, його культурні традиції, усвідомлення своєї приналежності до певного етносу, на емоційно-оцінному рівні – позитивне ставлення до етносу та до себе як представника певного етносу; прагнення дотримуватися традицій даного етносу, жити серед свого народу, на поведінковому –

дотримання традицій даного етносу, проживання серед свого народу, сприяння його процвітанню в суспільній і громадянській активності тощо.

Можна виокремити декілька рівнів соціально-психологічних чинників становлення етнічної ідентичності: макрорівень (соціальні норми, традиції, культура, що найяскравіше виявляються у процесах державотворення, в час військової мобілізації, релігії); мезорівень (рівень безпосередніх соціальних спільнот, у які включена особистість, насамперед, сім'я, професійні та неформальні об'єднання); мікрорівень (здатність особистості до наслідування, трансформації у власні установки пропонованих взірців і проявів національного характеру, специфіка міжетнічного сприймання особистості, яка визначається рівнем активності людини у процесі присвоєння значень суспільної етнічної свідомості).

Особливе значення на становлення етнічної ідентичності має сім'я. Показано, що у кожного народу сімейна сфера життя позначена певними особливостями історичного буття, соціально-економічного, політичного і культурного розвитку, національного характеру, має специфіку культурно-побутових традицій тощо.

Етнічно-специфічні чинники становлення етнічної ідентичності прийдешніх поколінь, засновані на традиційній сімейно-побутовій культурі народу мають яскраве вираження у студентській молоді. Молоде покоління, як і нова сім'я – мов дитина на початку далекої дороги. Воно вирушає у життєву подорож з добрим напуттям. Але треба пам'ятати: в житті – як на довгій ниві. Будуть і несподіванки радісних зустрічей, і складності суворих перешкод, і щастя відкриттів, і гіркота втрат, розчарувань. Їх треба зустріти сміливо і гідно. І прикладом в цьому служить сама історія нашого народу.

Можна тільки дивуватися стійкості українського народу, і його основній одиниці – родини, що зуміли вистояти в неймовірно важких умовах, коли на біологічну кризу наклалася ще й соціальна. Але ж не вистояти вони не мали права. Історичний досвід свідчить, що етноси, які не пережили переходу з фази надлому до інерційної, просто припиняли своє існування як

системи, елементи яких розпадалися й входили до складу інших етнічних систем.

Часто повторювана сьогодні теза про те, що вихід з колапсу, в якому ми перебуваємо, потребує нових поколінь, не є метафорою. Поява цих нових поколінь – головне завдання родини. В них збережеться етнічність, передана сім'єю. Треба, щоб з'явилися абсолютно інші люди, здатні за своєю активною природою вивести суспільство з кризи надлому. Всі ці ознаки, хоча й слабкі, вже є, вони виявляються в формі національного піднесення, державотворення, культури. Та попереду ще довгий шлях акумулятивного становлення духовно-психологічної, моральної основи тієї людської системи, яка лише з часом почне сама себе структурувати, сама себе контролювати, сама себе регулювати і, звичайно ж, сама себе годувати. Інакше кажучи, необхідний ще певний час, щоб з'явилися в наших родинах молоді носії етнічності для створення іншого суспільства, іншої цивілізації.

Література

1. Вундт В. Очерк психологии / Вундт В. ; пер. з нім. – М. ,1897. – С. 359.
2. Гоббс Т. К читателю. О теле / Гоббс Т. К // Избр. произведения. – В 2-х т. – М. :Мысль, 1964. – 230 с.
3. Гумилев Л.Н.От Руси к России: очерки этнической истории.-М.,1992.- 270с.
4. Етнографія України / За ред.проф. С.А.Макарука. – Львів :Світ, 2004. – 520 с.
5. Кравець О. М. Сімейний побут і звичай українського народу / Кравець О. М. – К.,1966. – 307с.
6. Леонтьев А. Н. Образ мира. // Избранные психологические произведения в 2-х т. – М., 1983. — С. 251 – 261.
7. Мегедь В. В. Этапы формирования личности / Мегедь В. В. //Психология и соционика межличностных отношений. – 2010. – №2. – С. 37–45
8. Пономарев А. П. Развитие семьи и брачно-семейных отношений на Украине. Этносоциальные проблемы / Пономарев А. П. – К.,1989. – 250с.
9. Софокл.Трагедии/Пер.С.В.Шервинского.-М.,1958.-230с.
10. Семья/Сост.И.С.Андреева.-М.:Мысль,1991.-346с.
11. Снігур Л.А. Психологія становлення громадянськості особистості : монографія / Л.А. Снігур. — Одеса : Видавець М.П. Черкасов, 2004. — 331 с.
12. Цимбалістий Б. Родина і душа народу / Цимбалістий Б. //Українська душа : зб. статей. – К.,1992. – С.66–96
13. Франко І.Зібрання творів : у 50 т / Франко І. – К.,1984. – Т. 41. – С. 37
14. Шлаина В. М. Психологический тренинг “Обретение себя” / Шлаина В. М. //Менеджмент и кадры: психология управления, соционика и социология. – 2010. – №2. – С.42–52
15. Юнг К.Психологические типы / Карл Густав Юнг ; пер. з нім. – М. : Прогресс-Универс, 1996. – С.458.

16. Юрій М. Ф. Етногенез українського народу / Юрій М. Ф. – К. : Кондор, 2007. – 262 с.
17. Barth F. Enduring and Emerging Issues in the Analysis at Ethnicity // The Antropology of Ethnicity / Beyond “Ethnic Groups and Boundaries” / Eds.: H.Vermeulen, C.Govers. Amsterdam: Het Spinhuis, 1994. – P. 20 – 32.